

SSRS MVD ir SSRS Generalinės prokuratūros komisijos kreipimasis į Kengyro lagerio sukilusius kalinius

MINDAUGAS POCIUS

Lietuvos istorijos institutas, Tilto g. 17, 01101 Vilnius
El. paštas kondoras@gmail.com

Kengyro ginkluotas sukilimas Steplage (1954 m. gegužės 16 – birželio 26 d.) – vienas žymiausių ir dramatiškiausių politinių kalinių sukilimų GULAG'e ir kulminacinė lagerių valdymo sistemos krizės išraiška. Svarbiausių iniciatorių, organizatorių ir aktyvių dalyvių vaidmenį Kengyro sukilime atliko ukrainiečiai ir lietuviai (dominavo buvę antisovietinio pasipriešinimo dalyviai – partizanai, ryšininkai, rėmėjai), kurie buvo nuteisti ilgiems metams. Vienas pagrindinių sukilimo vadų buvo lietuvis teisininkas Juozas Kondratas. Nepilnais duomenimis, sukilimą slopinant žuvo 6 ir buvo sužeista 14 lietuvių. Publikuojamas niekur anksčiau neskelbtas represinių struktūrų dokumentas (SSRS MVD ir SSRS Generalinės prokuratūros komisijos kreipimasis į Kengyro lagerio sukilėlius) yra informatyvus ir reikšmingas šaltinis, padėsiantis specialistams tirti Steplago sukilimą. Dokumentas buvo parengtas 1954 m. birželio 20 d. (ne anksčiau) deryboms tarp vyriausybės komisijos ir kalinių atstovų priėjus aklavietę. Šaltinio sudarytojai (SSRS vidaus reikalų ministro pavaduotojas S. Jegorovas, GULAG'o viršininkas I. Dolgichas, jo pavaduotojas V. Bočkovas, SSRS generalinio prokuroro pavaduotojas A. Vavilovas) buvo SSRS vyriausybės komisijos, įgaliotos vesti derybas su Kengyro sukilėliais, pagrindiniai nariai ir sukilimo numalšinimo organizatoriai. Dokumentas atskleidžia ne tik tai, kaip SSRS MVD ir GULAG'o vadovai interpretavo sukilimą, į ką sutelkė dėmesį, bet ir kokį psichologinio, mentalinio poveikio priemonių arsenalą (manipuliuojamas faktais, kalinių jausmais, išlikimo instinktu ir kt.) naudojo, siekdami nutraukti kalinių „masinį nepaklusnumą“.

Reikšminiai žodžiai: Kengyro sukilimas, GULAG'as, Stepių lageris, Kengyro lageris, politiniai kalniai, SSRS MVD ir SSRS Generalinės prokuratūros komisija

IVADAS

Po J. Stalino mirties prasidėjo politinio klimato atšilimas ir dalinė destalinizacija. Represuotų kai kurių aukščiausių politinių ir karinių veikėjų rehabilitacija, SSRS CK vadovų pareiškimai

apie „sovietinio teisėtumo laikymąsi“, 1953 m. kovo 27 d. amnestija¹, kai į laisvę buvo paleista apie pusę kalinių², politiniams kaliniams sukėlė laisvės atgavimo lūkesčius, permainingą viltį, bet kartu ir apmaudą, kad amnestija jiems nebuvo taikoma. Užsikonservavęs, nesikeičiantis GULAG'as, jo pareigūnų savivalė ir nuolatinis smurtas skatino politinius kalinius pasipriešinimui, kovai už savo teises, žmogiškąjį orumą ir laisvę. Rečlage (ypatingasis lageris Nr. 2, „Rečnoj“, Vorkuta) 1953 m. liepos 19 – rugpjūčio 1 d. ir Gorlage (ypatingasis lageris Nr. 6, „Gornyj“, Norilskas) 1953 m. gegužės 26 – rugpjūčio 4 d. vykę didieji sukilimai buvo pirmieji ryškūs lagerių represinės sistemos disfunkcijos bei gilių vidinių prieštaravimų reiškiniai. Abiejuose sukilimuose aktyviai dalyvavo politiniai kaliniai lietuviai. Rečlago sukilimo metu žuvo 10 lietuvių. Apskritai ypatingieji lageriai buvo lietuvių tapatybės ir savivokos tvirtėjimo vieta. Nors šie neginkluoti streikai-sukilimai nelėmė žymaus lagerinio režimo palengvinimo ar politikaliųjų bylų persvarstymo, tačiau suvaidino reikšmingą vaidmenį brandinant sąlygas lemiamiems pokyčiams ateityje.

Kengyro ginkluotas sukilimas (1954 m. gegužės 16 – birželio 26 d.) Stepių lageryje, vienas žymiausių ir dramatiškiausių kalinių sukilimų GULAG'e, buvo kulminacinė lagerių valdymo sistemos krizės išraiška [3, 337]³. Pagrindinių iniciatorių, organizatorių ir aktyvių dalyvių vaidmenį čia atliko vakarų ukrainiečiai ir lietuviai (buvę antisovietinio pasipriešinimo dalyviai – partizanai, ryšininkai, rėmėjai), nuteisti ilgiems metams [1, 824, 827; 9, 460–461; 6, 357, 365–370]. Nustatyta 366 Kengyro sukilimo dalyvių lietuvių tapatybės, tačiau šie duomenys neišsamūs. Vienas pagrindinių Kengyro sukilimo vadų buvo lietuvis teisininkas Juozas Kondratas, aktyviai dalyvavęs lagerio gynybos organizavime, sukilimo vadovybės (Kalinių komisijos) derybose su vyriausybine komisija. Po sukilimo jis buvo nuteistas papildoma 10 metų nelaisvės bausme. Labai svarbų vaidmenį sukilime atliko Konspiracinis centras (tautinių lagerinių pagrindžių vadovybė), kurį vienas pagrindinių sukilimo vadų K. Kuznecovas apibūdino kaip „ukrainiečių ir lietuvių centrą“. Minėtų trijų didžiųjų sukilimų lageriuose istoriją galima vertinti kaip lietuvių tautos herojinį naratyvą.

Publikuojamas niekur anksčiau neskelbtas represinių institucijų dokumentas (SSRS MVD ir SSRS Generalinės prokuratūros komisijos kreipimasis į Kengyro lagerio sukilusius kalinius) yra informatyvus ir reikšmingas šaltinis, padėsiantis specialistams tirti Kengyro sukilimą. Dokumento sudarytojai – SSRS vidaus reikalų ministro pavaduotojas generolas majoras Sergejus Jegorovas, GULAG'o viršininkas generolas leitenantas Ivanas Dolgichas, jo pavaduotojas generolas leitenantas Viktoras Bočkovas ir SSRS generalinio prokuroro pavaduotojas, SSRS Generalinės prokuratūros Kalinimo vietų priežiūros valdybos viršininkas, 2 klasės valstybinis justicijos patarėjas Afanasijus Vavilovas – buvo SSRS vyriausybės komisijos, įgaliotos vesti derybas su Kengyro sukilėliais, pagrindiniai nariai, anksčiau daugiau ar mažiau prisidėję prie masinių represijų Sovietų Sąjungoje. 1954 m. gegužės 25 d. atvykę į Kengyrą minėti pareigūnai iškart ėmėsi įvairių priemonių „lagerinei tvarkai atkurti“ [8, 602–607]. Vyriausybė komisija siekė palaužti nepaklusnių kalinių pasipriešinimą be ginkluotos jėgos, „aiškinamojo darbo būdu“ ir kitomis

1 SSRS Aukščiausios Tarybos Prezidiumo 1953 m. kovo 27 d. amnestija dar buvo vadinama Lavrentiaus Berijos amnestija.

2 Daugiausia į laisvę buvo paleista mažas bausmes gavę kriminaliniai kaliniai.

3 Lietuvos istorijos institutas šiuo metu baigia rengti didelės apimties dokumentų rinkinį „Kengyro sukilimas Stepių lageryje 1954 m.: SSRS MGB ir MVD dokumentai“.

„ardomosiomis“ (psichologinio, mentalinio pobūdžio) priemonėmis, vesdama derybas su Kalinių komisija (demokratišku būdu išrinkta sukilimo vadovybe). Kalinių komisijos neoficialus narys J. Kondratas aktyviai dalyvavo formuojant sukilimo taktiką ir strategiją. Vyriausybės komisijos diplomatiniam ir spaudimo priemonių arsenale buvo nuolaidos dėl lagerinio režimo palengvinimo, kai kurių kalinių grupių (nuteistų nepilnamečių, sunkiai sergančių) atleidimas nuo bausmės, palikusių lagerį ir pradėjusių bendradarbiauti su vyriausybine komisija kalinių kreipimaisi į sukilėlius kviečiant nutraukti pasipriešinimą, pačios vyriausybės komisijos daugkartiniai kreipimaisi į sukilėlius įtikinėjant baigti „masinį nepaklusnumą“, grasinant pasekmėmis [8, 606–607, 609–620; 7, 621–627]. Nors buvo padaryta neesminių nuolaidų, tačiau pagrindiniai Kalinių komisijos reikalavimai – susitikti su SSKP CK sekretoriumi arba SSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nariu, persvarstyti bylas ir politinius kalinius atleisti nuo bausmės arba sumažinti bausmės laiką – nebuvo patenkinti, todėl Kalinių komisija nutraukti sukilimą atsisakė.

Panaudojus tankus ir MVD kariuomenę Kengyro sukilimas birželio 26 d. buvo žiauriai nuslopinamas, žuvo ir buvo sužeista keli šimtai kalinių. Nepilnais duomenimis, sukilimo metu žuvo 6 lietuviai: Kazimieras Šiugždinis, Povilas Seikalis, Balys Leipus, Stasys Daraškevičius, Vytautas Markevičius ir Kazys Rindeika. Buvo sužeista (dalis patyrė ypač sunkius sužalojimus) 14 lietuvių: Alfonsas Kunigonis, Antanas Daukas, Česlovas Bučius, Vladas Valiušaitis, Adelė Babonaitė, Angelė Šalaševičiūtė-Natkevičienė, Verutė Tijūnaitytė-Valaitienė, Vlada Miliūtė, Bronius Kemeklis, Joana Klaniūtė-Lukošienė, Antanas Laurynaitis, Kazys Marmantavičius, Vanda Paškevičiūtė-Steckienė, Jadvyga Ribinskytė-Vedeikienė, Alfonsas Urbonas [4, 284–295]. Nepaisant tragiško finalo, herojiškas Kengyro sukilimas sukėlė reikšmingus penitenciarinės politikos pokyčius. Nemenkinant kitų didžiųjų sukilimų (Vorkutos, Norilsko), kitų etninių ir politinių grupių indėlio, galima pagrįstai teigti, kad vakarų ukrainiečiai ir lietuviai, kaip pagrindiniai (dominuojantys) Kengyro sukilimo iniciatoriai, organizatoriai ir aktyvūs dalyviai, privertė MVD vadovybę pradėti GULAG'o represinės sistemos liberalizavimą ir humanizavimą.

Dokumentas atskleidžia ne tik tai, kaip SSRS MVD ir GULAG'o vadovai interpretavo sukilimą, į ką sutelkė dėmesį, bet ir kokiais psichologinio poveikio priemonėmis (manipuliacijomis faktais, kalinių jausmais, išlikimo instinktu ir kt.) siekė paveikti kalinių valią priešintis.

Atlikus šaltinio analizę nustatyta, kad dokumentas buvo sudarytas 1954 m. birželio 20 d. (ne anksčiau), kai derybos tarp vyriausybės komisijos ir kalinių atstovų priėjo aklavietę. Nors nenurodyta dokumento sudarymo vieta, tikėtina, kad jis buvo prašytas Kengyre, nes vyriausybės komisija sukilimo metu buvo ten įsikūrusi. Autentiškas ir unikalus dokumentas (originalas) saugomas Rusijos Federacijos valstybės archyve (fondas P-9414, apyrašas 1, byla 228, lapai 221–230). Dokumentas atspausdintas rašomąja mašinėle, jį sudaro 10 puslapių. Minėta byla Nr. 228 įvardijama kaip „Masinio kalinių nepaklusnumo Stepių pataisos-darbo lageryje įvykio tyrimo medžiaga“. Joje saugomi dokumentai chronologiškai apima 1954 m. birželio – liepos 19 d. laikotarpį. Šaltinio kopija (mikrofilmo pavidalu) yra Lietuvos ypatingajame archyve (fondas K-8, apyrašas 1, byla 5). Dokumentas publikuojamas be kupiūrų.

DOKUMENTAS

KALINIAI VYRAI IR MOTERYSI!

Per mėnesį mes, MVD ir Prokuratūros atstovai, Džezkazgano darbininkai ir tarnautojai, statybų, kuriose dirbote, ūkiniai ir partiniai vadovai, atidžiai stebėjome jūsų elgesį lageryje ir su skausmu sieloje konstatuojame, kaip giliai buvote apgauti, kai keletas niekšų jus išprovokavo tokiam antisovietiniam veiksmui, kaip visiškas nepaklusimas įstatymams.

Mes esame įsitikinę, kad dauguma jūsų dalyvauja šiame masiniame neramume, privirsti niekšų grupelės grasinimų ir smurto⁴. Su skausmu sieloje jūs vykdote avantiūristinius planus žmonių, kurie arba prarado protą, arba pasiekė ribą savo neapykantoje esamai tvarkai šalyje. Jų nurodymu jūs griauunate liaudies sukurtas vertybes. Statote barikadas, gaminate ginklus, peilius, ietis, butelius su kalkėmis ir patys žinote, kad visuose šiuose planuose nėra nieko rimto, kad visa tai yra butaforija.

Mes krepiamės į jus, būtent į daugumą tų, kurie blaiviai vertina susiklosčiusią padėtį.

Argi jūs nesuprantate, kad šis avantiūrizmas, kurį demonstruoja save masių vadais laikantys SLUČENKOVAS⁵ ir kai kurie kiti, atvedė jus į aklavietę.

Argi jūs ir dauguma iš jūsų norėtumėte to, ką skelbia SLUČENKOVAS, KUZNECOVAS⁶ ir kai kurie kiti, siekiantys įtikinti jus, kad jūsų nepaklusnumas, įgavęs antisovietinį pobūdį⁷, yra remiamas kitų lagerių⁸, kad jums tariamai jau skuba į pagalbą, kad jus remia Džezkazgano gyventojai.

Kas gali pritarti šiems antisovietiniams planams, kur? Mūsų šalyje, socializmo šalyje, šalyje, kurioje Sovietų liaudies, vadovaujamos Didžiosios Komunistų partijos, kūrybinis

- 4 Tokį teiginį neigia daugelis sukilimo dalyvių, kurie atsiminimuose pasakoja apie absoliučios daugumos kalinių savanorišką įsitraukimą į sukilimą ir vienybę [3].
- 5 Slučenkovas Engelsas Ivanovičius, slap. Gleb (Слущенков Энгельс Иванович, 1924–1956 09 12) – vienas pagrindinių sukilimo vadų, kriminalinių kalinių lagerio lyderis ir jų atstovas Kalinių komisijoje. Po sukilimo numalšinimo E. Slučenkovas buvo suimtas ir kaltinamas už pasipriešinimo organizavimą, „valstybinio turto grobstymą bei sunaikinimą“, administracijos bendradarbių areštus, įkalinimus, smurtą prieš juos. 1954 m. liepos 25 d. jam pateikti kaltinimai pagal 58-2 str. 1 dalies „a“ punktą, 59-3 ir 58-14 str. 1955 m. rugpjūčio 8 d. Kazachijos SSR Aukščiausiasis Teismas E. Slučenkovą nuteisė sušaudyti. 1956 m. rugsėjo 12 d. nuosprendis buvo įvykdytas.
- 6 Kuznecovas Kapitonas Ivanovičius (Кузнецов Капитон Иванович, 1913 – mirė iki 1991) – vienas pagrindinių sukilimo vadų, Kalinių komisijos pirmininkas, agronomas (baigė Saratovo žemės ūkio institutą), nepartinis, buvęs Raudonosios armijos papulkininkis. 1942 m. gegužės mėn. buvo paimtas į nelaisvę ir kalėjo nacių karo belaisvių lageriuose Peremyšle, Niurnberge, Flossenburge, Mathauzene. Žmona nacių buvo nužudyta Kubanėje 1943 m. Suklastotais parodymais buvo kaltinamas, kad išdavė savo šalį, užėmė karo belaisvių stovyklos komendanto pareigas, iš karo belaisvių verbavo agentus, kurie tarp Lenkijos gyventojų nustatinėjo antinaciškai nusiteikusius asmenis, kartu su gestapo pareigūnais dalyvavo operacijose prieš lenkų partizanus. SSRS MGB Ypatingojo pasitarimo 1949 m. rugsėjo 17 d. sprendimu buvo nuteistas pagal RSFSR Baudžiamojo kodekso (BK) str. 58-1 „b“ punktą 25 m. nelaisvės pataisos-darbo lageryje (PDL). Po sukilimo 1954 m. liepos 25 d. jam pateikti kaltinimai pagal 58-2 str. 1 dalies „a“ punktą, 59-3 ir 58-14 str. 1955 m. rugpjūčio 8 d. Kazachijos SSR Aukščiausiasis Teismas K. Kuznecovą ir dar šešis sukilimo vadus nuteisė sušaudyti. Tačiau po metų tas pats teismas 1956 m. rugpjūčio 27 d. nutarimu patenkino K. Kuznecovo malonės prašymą pakeisdamas jam paskirtą mirties bausmę į 25 metus kalėjimo. SSRS Aukščiausiojo Teismo 1960 m. kovo 12 d. nutarimu K. Kuznecovas buvo reabilituotas ir išėjo į laisvę.
- 7 Grasinimas, kad sukilimas peržengė sovietų valdžios „raudonąsias linijas“.
- 8 Kengyro lagerio sukilimą palaikė dar vienas lageris – Steplago 1-asis (Džezkazgan Rudnik) skyrius, kuriame streikas-sukilimas prasidėjo 1954 m. birželio 24 d. ir tęsėsi iki 29 d. [7, 634–635].

darbas yra nukreiptas būtent į ypatingą rūpestį visuomenės narių buitiniemis ir dvasinėmis reikmėmis. Šalyje, kurioje partija ir liaudis yra viena visuma.

Ne! Jūs gerai suprantate, kad jų vykdoma avantiūristinė propaganda neturi jokio pagrindo, bet nerandate savyje drąsos pasakyti: Sustokite! Kur mus atvedėte? Duokite ataskaitą! Ir priversti juos atsiskaityti prieš jus už viską, į ką jie jus atvedė, ir už galimas pasekmes.

O jie atvedė jus į netektį:

a) Teisių ir privilegijų, kurios buvo taikomos spec. lageriuose pagal laikymo režimą⁹.

b) Laisvos korespondencijos ir galimybės bendrauti su giminaičiais, ko daugelis iš jūsų taip ilgai laukė.

c) Sustabdytą bylų peržiūrėjimą atitinkamose instancijose, siekiant nustatyti baudmės atitiktą padarytam nusikaltimui ir galimą reabilitaciją.

d) Daugeliui jūsų draugų, padariusių nusikaltimus iki 18 metų, bylų peržiūrėjimas dėl jų išankstinio paleidimo arba baudmės sumažinimo yra sustabdytas. Kai kurie iš jų, įtraukti į tam tikrų nusikalstamų nurodymų vykdymą, netgi gali prarasti galimybę būti paleisti, nes vienas iš motyvų gauti teisę į paleidimą arba baudmės sumažinimą pagal Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimą – geras elgesys lageryje ir geras požiūris į darbą.

Kai kuriuos jūsų draugus jie įtraukė į naujus antisovietinius ir kitus kriminalinius nusikaltimus, pasireiškiančius atvirais antisovietiniais veiksmais¹⁰ ir niekuo nekaltų kalinių sumušimu ir kt.

Jūs praradote darbo dienų įskaitymus, kurie daugeliu atvejų, sąžiningai dirbant, sutrumpina jūsų baudmės terminą.

Galiausiai, jie visam mėnesiui atitraukė jus nuo dalyvavimo darbo procesuose, susijusiuose su svarbiausių mūsų šalies liaudies ūkio įmonių statyba ir gyvenamųjų bei komunalinių-buitinių objektų statyba Džezkazgano darbininkams.

Mes suprantame, kad jūsų padėtis yra ypač sudėtinga, lagerio vadinamosios saugumo tarnybos¹¹ SLUČENKOVO, IVAŠČENKOS¹² organizuota akivaizdi, istorijoje neregėta savivalė, smurtas, grasinimai nužudyti ir išdavystė. Daugelis jūsų bendražygių lageryje sėdi banditų organizuotuose kalėjimuose tik todėl, kad jie nepalaiko nusikalstamų veiksmų arba bando išėiti iš lagerio zonos, kad galėtų pradėti sąžiningai dirbti.

9 Nuoroda į tai, kad Steplage buvo atšauktas birželio mėn. pradžioje įvestas bendrasis režimas.

10 Neaišku, kas turėta galvoje.

11 Kengyro sukilimo Konspiracinis centras sukūrė saugumo tarnybą kovai su lagerio administracijos bendradarbiais, informatoriais, vyriausybės komisijos siekiais supriešinti kalinius, slopinti jų valią priešintis.

12 Ivaščenka Valentinas Vladimirovičius (Иващенко Валентин Владимирович, 1928–1956 09 ?) – vienas sukilimo vadų, Kengyro pasipriešinimo centro policijos ir komendantūros vadas. Rusas, 4 klasių išsilavinimo. Nuteistas: pirmą kartą 1950 m. balandžio 7 d. Jakutske pagal SSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1947 m. balandžio 4 d. įsako „Dėl piliečių asmeninės nuosavybės apsaugos sustiprinimo“ 1 str. 2 dalį ir 72 str. 1 dalį 8 metams pataisos darbų lagerio; 1952 m. birželio 8–10 d. Rytų Sibiro apygardos karinio tribunolo pagal 58-8 ir 58-9 straipsnius 25 metams pataisos darbų lagerio. Po sukilimo V. Ivaščenka buvo suimtas ir kaltinamas už pasipriešinimo organizavimą, „valstybinio turto grobstymą bei sunaikinimą“, administracijos bendradarbių įkalinimus, smurtą prieš juos. 1954 m. liepos 12 d. jam pateikti kaltinimai pagal 58-2 str. 1 dalies „a“ punktą, 59-3 ir 58-14 straipsnius. 1955 m. rugpjūčio 8 d. Kazachijos SSR Aukščiausiasis Teismas V. Ivaščenką nuteisė sušaudyti. Manoma, kad nuosprendis įvykdytas 1956 m. rugsėjo mėnesį.

Tiesa, lagerio komisija¹³ bando įtikinti mus, matyt, įtikinėja ir jus, kad niekas netrukdo tiems, kurie nori išeiti iš zonos.

Juk tai netiesia! Argi jūs nežinote, už ką jūsų draugai buvo suimti ir įmesti į kalėjimą, jei ne už bandymą eiti teisingu keliu, išeiti iš lagerio zonos ir pradėti sąmoningą darbą. Jūs taip pat esate liudininkai, kaip mušami tokie kaliniai, kurie bejėgiškos būklės įmetami į kalėjimą nesuteikiant reikiamos pagalbos.

Kas, jei ne jūs, esate liudininkai pačios žiauriausios savivalės prieš jūsų lagerio draugus JAKOBSONĄ, kuris 15.VI, įtariamasis kaip asmuo, nepalaikantis SLUČENKOVO ir kompanijos „tvarkos“, buvo suimtas, jam ant nugaros buvo užkabinta lenta su užrašu „išdavikas“, jis buvo vedžiojamas po lagerį, mušamas, įžeidinėjamas žeminančiais žmogaus orumą žodžiais ir sumuštas įmestas į kalėjimą.

Kodėl jūs nerandate drąsos pasipiktinti tokia savivale, kuri buvo paplitusi tarp laukinių genčių ir dabar paplitusi tarp Amerikos valdžios atstovų.

Atsižvelgiant į šiuos faktus ir įrodymus, tampa aišku, kad apie jokią savanorišką išėjimą iš zonos, kaip mus užtikrina kai kurie komisijos nariai, negali būti jokios kalbos.

Jie, matyt, nori mus suklaidinti, bet tai nepavyks, mes netikime jų pareiškimais.

Jūsų jie tuo labiau negali suklaidinti, nes jūs esate tiesioginiai šių „naujų tvarkų“, nustatytų SLUČENKOVO ir kompanijos, liudininkai.

Jie tarp jūsų organizavo šnipinėjimą, sekimą vieniems kitus. Jūs net bijote blaiviai apmąstyti ir įvertinti situaciją. Visi žino, įskaitant ir pačią komisiją, kad jei piketai būtų nutraukti bent vieną parą, net ir esant barikadoms zonoje, liktų vieni beveik vien tik komisijos nariai, o galbūt ir jie ne visi.

Todėl jie verčia jus stiprinti barikadas, kad atimtų galimybę išeiti iš zonos, o patys pasišlėptų už jūsų nugaros ir išvengtų atsakomybės už savo nusikaltimus.

Pagaliau supraskite, kad jūs savanoriškai ar nesavanoriškai darote didelę žalą Sovietų Valstybei¹⁴ ir sau patiems.

Mes žinome, kad tarp jūsų sklinda ir kiti provokuojantys gandai, pavyzdžiui, kad MVD komisija¹⁵ organizavo kalinių maisto blokadą, uždraudė įvežti maisto produktus, pieną moterims, turinčioms mažamečių vaikų, tiekti elektros energiją ir vandenį, vaistus, kad vaistų trūkumas jau lėmė sužeistųjų mirtingumą.

Lagerio komisija savo laiške, pranešdama apie šiuos faktus, teigia, kad šios priemonės labai supykė kalinius.

Tačiau tai yra dar viena provokacija.

Lagerio komisija turi neteisėtai užgrobtus sandėlius su dideliu kiekiu valstybės vertybių, maisto ir prekių.

13 Turėta omeny Kalinių komisija – demokratinio būdu išrinkta sukilimo vadovybė, kuri vykdė savi-valdos funkcijas, organizavo lagerio gynybą ir derėjosi su vyriausybine komisija. Kalinių komisija buvo sudaryta gegužės 19 d. Nuo kiekvieno lagpunkto į ją buvo deleguota po du kalinių atstovus: nuo 3-iojo lagpunkto – Kapitonas Kuznecovas, Aleksejus Makejevas, nuo 2-ojo – Vagaršakas Batojanas, Semionas Činčaladzė, nuo 1-ojo – Marija Šimanskaja ir Liubovė Beršadskaja. K. Kuznecovas išrinktas Kalinių komisijos pirmininku. Gegužės 26 d. buvo sudaryta naujos sudėties Kalinių komisija, į kurią įėjo: nuo 1-ojo moterų lagpunkto – m. Šimanskaja, Anna Michailovič, Lidija Suprun, nuo 2-ojo lagpunkto – Jurijus Knopmusas, Engelsas Slučenkovas, Jemeljanas Suničiukas, nuo 3-iojo lagpunkto – K. Kuznecovas, Artavazas Avakianas, A. Makejevas.

14 Pakartotas grasinimas, norint parodyti, kad einama prieš valstybę.

15 Turima galvota SSRS MVD ir SSRS Generalinės prokuratūros komisija.

Maisto atsargų, už kurių sunaudojimą asmeniškai atsako komisija, yra pakankamai, kad kaliniai galėtų normaliai maitintis pagal nustatytas normas.

Mums žinoma, kad lagerio komisija sumažino duonos normą iki 500 gramų, nors pagal sandėlyje esančių miltų kiekį yra galimybė be papildomo pristatymo pagal nustatytas normas aprūpinti duona 38 dienoms, daržovių ir bulvių atsargos yra 66 dienoms, cukraus – 300 dienų, žuvies ir silkės – 12 dienų, riebalų – 30 dienų, mėsos stovykloje 1954 m. birželio 1 d. iš tikrųjų buvo likę 1480 kilogramų, kurie, remiantis patikimais duomenimis, naudojami SLUČENKOVO, IVAŠČENKOS ir jų opričnikų¹⁶ maitinimui.

Mes siūlėme komisijai aprūpinti jus maistu pagal nustatytas normas, nes aprūpinimo normų sumažinimas gali turėti rimtų pasekmių¹⁷.

Pienas maitinančioms motinoms ir jų vaikams reguliariai pristatomas į lagerį. Kontroliuojant asmenis, prisiėmusius atsakomybę už jūsų likimą, jis turi būti pristatytas pagal paskirtį.

Mus ir jus įtikinėja, kad dėl vaistų trūkumo miršta sužeisti kaliniai, tačiau birželio 16 d. iškviesti laisvai samdomas gydytojas HAIKINAS ir kalinys gydytojas MALINOVSKIS, dalyvaujant Ministro pavaduotojui Jegorovui, prokurorui VAVILOVUI, kalinių komisijos nariams – KUZNECOVUI, SLUČENKOVUI ir kt., paneigė šiuos faktus, o KUZNECOVAS, SLUČENKOVAS ir kt. komisijos nariai susidūrė su provokacijos plitimo faktu.

Iš tiesų lagerio vadovybė neteikia elektros energijos zonai tik dėl to, kad, atsiradus elektros energijai, atskiri banditai pradeda naudoti visus mechanizmus savo ginklų gamybai ir tobulinimui.

Tarp jūsų, kalinių, kasdien sklinda gandai, kad SSRS MVD ir SSRS Prokuratūros komisija vadovaujasi ne gerais ketinimais nubausti kaltuosius dėl ginklų panaudojimo šių metų 16-17-18.VI. ir atkurti tvarką lageryje, bet, atvirkščiai, provokuoja jus, kad būtų įvestos kariuomenės pajėgos ir tarp jūsų atsirastų naujų aukų.

Ar jūs, žmonės, turintys pakankamai gyvenimo patirties, tikite ir šia provokacija? Manome, kad ne. Tuo gali tikėti tik tie, kurie suinteresuoti neramumais, kurie suinteresuoti pakenkti jums, jūsų šeimoms, valstybei – sužlugdyti statybas, tie, kurie atvedė jus į aklavietę ir, bijodami atsakomybės už savo darbus, jūsų nepaklusnumu pratęsia savo nebaudžiamumą. SSRS MVD ir SSRS Prokuratūros komisija ėmėsi ir imasi tokių priemonių, kad išvestų jus iš šio pavojingo kelio, suteiktų jums galimybę blaiviai įvertinti padėtį ir išspręsti klausimą pagal savo valią ir protą. Neleisti nereikalingų aukų, į kurias mus provokuoja, sugrąžinti jus į teisingą ir sąžiningą darbo kelią.

SSRS MVD ir SSRS Prokuratūros komisija ne kartą organizavo susitikimus su jumis tam, kad išsiaiškintų visus aktualius klausimus ir objektyviai juos išspręstų. Tačiau šie susitikimai pasirodė esą beverčiai, nes mes matėme, kad susirinkime vyrauja ne jūsų valia, o valia tų, kurie stovi už jūsų nugaros su peiliu, spaudimu, finka¹⁸.

16 Opričnina (sen. rus. *opričnyj* – atskiras) – 1565–1584 m. Maskvos valstybės speciali administravimo ir žemės valdymo sistema, įvesta Ivano IV Rūsčiojo Livonijos karo (1558–1583) sąlygomis. Opričninai valdyti ir didikų pasipriešinimui užgniaužti buvo sudaryta tam tikra opričnikų – tarnybinių bajorų, gavusių opričninoje žemių, kariuomenė. Ji vykdė tik paties caro įsakymus, nepaisė įstatymų ir pasižymėjo žiaurumu.

17 MVD pareigūnai buvo suinteresuoti, kad kuo greičiau baigtųsi maisto atsargos.

18 Suomiškas peilis.

Galiausiai kreipėmės į jus per radiją ir, kiek galėjome, stengėmės paaiškinti visus klausimus, kilusius dėl to, kad buvo panaudotas ginklas prieš kalinius, tačiau iš jūsų nuolatinio nepaklusnumo matyti, kad jūs, nesupratę, jog dabar beprasmiška priešintis iš baimės, esate priversti vykdyti tų, kurie jus atvedė į aklavietę, valią.

Galiausiai, pastaruosius keletą dienų iš eilės vyko susitikimai su komisija, tiek su komisija, tiek su atskirais jos nariais. Mes paprašėme jų teisingai informuoti jus ir paaiškinti, kaip buvo, yra ir bus sprendžiami visi jūsų klausimai, ypač pranešti jums:

1. Kad iš SSRS Prokuratūros atstovų atlikto tyrimo medžiagos nustatyta atskirų Stepių lagerio administracijos darbuotojų kaltė dėl ginklų panaudojimo ir kalinių nužudymo, įvykusio gegužės 16, 17 ir 18 d. ryte, ir kad šie asmenys bus patraukti baudžiamojon atsakomybėn.

2. Prašėme paaiškinti jums, kad nė vienas iš CK Prezidiumo narių ir CK sekretorių negali atvykti į lagerį¹⁹. Visi kalinių užduoti klausimai dėl bendro bausmės termino sumažinimo asmenims, nuteistiems 25 metams, dėl darbo dienų įskaitų padidinimo, dėl kaliniams mokamo atlyginimo, lygiavėrcio laisvai samdomų darbuotojų atlyginimui, įvedimo, dėl tremties panaikinimo bus sprendžiami įstatymų nustatyta tvarka²⁰.

Visų pagal Baudžiamojo kodekso 58 straipsnį nuteistųjų bylos, nepriklausomai nuo nustatytos bausmės trukmės, įskaitant nuteistuosius 25 metams, bus peržiūrėtos atitinkamų teisminių institucijų, kad tokių bylų peržiūra jau prasidėjo, kad jūsų nepaklusnumas trukdo lagerio administracijai sudaryti jūsų sąrašus ir charakteristikas, nusiųsti juos atitinkamiems teismams, o tai atitinkamai žymiai ilgesniam laikui atideda jūsų bylų peržiūrėjimą²¹.

3. Prašėme sudaryti mums sąlygas bendrauti su kaliniais, kad galėtume detaliau išsiaiškinti visus jums rūpimus klausimus, juos išspręsti ir pagerinti jūsų laikymo sąlygas.

4. Prašėme išsklaidyti tarp jūsų provokuojančius gandus, kad jus tariamai remia kitų lagerio padalinių kaliniai, kad jie taip pat neina į darbą, kad dėl ginklų panaudojimo ten tariamai buvo nužudyta daug kalinių.

Šių metų birželio 17 d. mes suteikėme galimybę kalinių komisijos nariui AVEKIANUI²², kai jis su ŠIMANSKAJA²³ ir SOBOLEVU susitiko su SSRS MVD ir SSRS Prokuratūros komisija Valdyboje²⁴, telefonu gauti šachtų, kuriose dirbo kaliniai, darbo rezultatus.

Iš AVEKIANO asmeniškai telefonu gauto pranešimo matyti, kad ten kaliniai ne tik dirba, bet darbas vyksta pakiliai.

Šių metų 18.VI. susitarėme paskirti kalinių komisijos atstovus, kad jie kartu su mūsų atstovu nuvyktų į šiuos lagerius ir įsitikintų asmeniškai. Tačiau ši kelionė neįvyko, nes komisija tokių asmenų nepaskyrė.

Mums aišku ir kodėl – nes įsitikinę kalinių, dirbančių kasyklose, darbinį pakilimu, jums reikės pasakyti tiesą ir atsakyti į jūsų klausimus, kodėl jie jums melavo.

19 Tikriausiai pramanas, nes nėra jokių duomenų apie komunikaciją su SSKP CK vadovais, juolab sunku patikėti, kad buvo susisiepta su visais.

20 Šie pagrindiniai kalinių reikalavimai nebuvo patenkinti.

21 Netiesa, MVD pareigūnams niekas nekludė sudaryti charakteristikas ir jas išsiųsti į teismus, nes kalinių asmens bylomis disponavo lagerio valdyba.

22 Taip dokumente. Turėtų būti – AVAKIANUI. Avakianas Artavazas Aleksandrovičius (Авакян Артаваз Александрович) – vienas sukilimo vadų, Kalinių komisijos narys.

23 Šimanskaja Marija (Шиманская Мария) – viena sukilimo vadų, Kalinių komisijos narė.

24 Turėta galvoje Steplago administracijos valdyba.

18.VI. įvykusiame dviejų komisijų susitikime lagerio zonoje, nepaisant kai kurių chuliganų iš apsaugos, tokių kaip TUKEJEVAS-VOLKOVAS²⁵, asmens be pilietybės, nuteisto už šnipinėjimą Japonijos naudai, bandymų sutrikdyti darbą. Susitikimas vyko dalykiškoje aplinkoje, abi pusės parodė susidomėjimą išeiti iš susidariusios padėties ir susitarė birželio 19 d. susitikti antrą kartą.

19.VI. šiais metais, 12 valandą, kai SSRS MVD ir SSRS Prokuratūros komisijos nariai su karininkais atvyko į susitikimo vietą, susitikimas buvo nutrauktas chuliganų grupės, vadovaujamos SLUČENKOVO, IVAŠČENKOS, TUKEJEVO-VOLKOVO ir kai kurių kitų, kurie būdami neblaivūs elgėsi ciniškai ir chuliganiškai, grasino MVD karininkams ginklais daugelio moterų ir lagerio komisijos narių akivaizdoje, o įsijautę chuliganai laidė rinktinius necenzūrinius žodžius.

Iš visko, kas vyko mūsų akyse, mes dar kartą įsitikinome, kad reikalas nuėjo toli, niekas lageryje nepripažįsta valdžios, net iš, matyt, gerbiamų komisijos narių, kad jūsų likimai yra tikrų ir nuožmių banditų rankose: SLUČENKOVO, IVAŠČENKOS, pastarasis yra vienas iš senų nusikaltėlių, kuris 1950 m. pervežant baržoje kalinius nepagailejo daugelio jūsų draugų, padegė baržą, dėl ko sudegė daug kalinių²⁶.

TOKEJEVAS-VOLKOVAS, neturintis tėvynės, Japonijos žvalgybos auklėtinis.

Banditas SLUČENKOVAS nuėjo taip toli, kad, girdint keliolikai kalinių ir mūsų karininkų, pažadėjo pakarti KUZNECOVĄ.

Į KUZNECOVO pareiškimą, kad jis yra šešių tūkstančių kalinių atstovas, SLUČENKOVAS atsakė, kad stovykloje nėra jokios šešių tūkstančių kalinių valios, o yra keturiasdešimties žmonių, jo aplinkinių, valia, rodydamas į IVAŠČENKĄ, TOKEJEVĄ-VOLKOVĄ ir kitus, ginkluotus kaip piratų gauja.

Kyla klausimas, apie kokią tvarką galima kalbėti jūsų lageryje?

Kodėl komisijos nariai KUZNECOVAS, KNOPKUS²⁷, ŠIMANSKAJA ir kiti nesikreipia į jus ir nenuramina tų, kuriems reikia jūsų nelaimės, kuriems reikia, kad jūs gyventumėte baimėje, o jie, pasislėpę už jūsų nugarų, tęstų savo dykinėjimą, ištvirkavimą, nusi-kaltimus ir girtavimą.

Kaliniai! Argi jūs nesuprantate, kad valdžios nebuvimas, ne šiandien, rytoj atves jus į rimtus konfliktus, argi jūs nesate liudininkai prasidėjusių naktinių muštynių, chuliganizmo ir peilių panaudojimo.

Supraskite, kad jūsų klausimo sprendimas visiškai priklauso nuo jūsų, nuo jūsų valios, jūsų ryžto baigti su savivale ir grįžti prie sąžiningo darbingo gyvenimo, kuris priartina jūsų žmonų, vaikų, tėvų ir motinų laimę.

25 Tukejevas-Volkovas Ibragimas (Тукеев-Волков Ибрагим) – Kengyro pasipriešinimo centro saugumo tarnybos narys, artimas E. Slučenkoviui.

26 Tikriausiai pramanas, nes taip būtų žuvęs ir pats V. Ivaščenka.

27 Taip dokumente. Turėtų būti – KNOPMUS. Кнопмусас Jurijus Alfredovičius (Кнопмус Юрий Альфредович) – vienas sukilimo vadų, Kengyro pasipriešinimo centro propagandos ir agitacijos skyriaus viršininkas.

ДОКУМЕНТО ORIGINALAS (RUSŲ KALBA)

ЗАКЛЮЧЕННЫЕ МУЖЧИНЫ И ЖЕНЩИНЫ!

В течение месяца, мы представители МВД и Прокуратуры, рабочие и служащие Джезказгана, хозяйственные и партийные руководители строек на которых вы работали, внимательно наблюдали за вашим поведением в лагере с болью в душе констатируем, как глубоко вы оказались обманутыми, будучи спровоцированными кучкой негодяев на такой акт антисоветского характера, как полное неподчинение законам.

Мы убеждены, что преобладающее большинство вас участвует в этом массовом беспорядке под силой угроз и насилий кучки негодяев. С болью в душе вы выполняете авантюристические планы людей или лишившихся разума, или дошедших до предела в своей ненависти к существующему порядку в стране. По их указаниям вы разрушаете созданные народом ценности. Строите баррикады, готовите оружие, финки, пики, бутылки с известью и сами же знаете, что во всех этих замыслах нет ничего серьезного, что все это бутафория.

К вам мы обращаемся, именно к большинству тех, кто трезво оценивает создавшееся положение.

Неужели вы не понимаете, что этот авантюризм, возмнивших себя вожаками масс типа СЛУЧЕНКОВА и некоторых других привели вас в тупик.

Разве вы и большинство из вас желали бы того, что проповедует СЛУЧЕНКОВ, КУЗНЕЦОВ и некоторые другие, стремящиеся убедить вас в том, что ваше неповиновение, принявшее антисоветский характер, поддерживают другие лагеря, что к вам, якобы, уже идут на помощь, что вас поддерживают жители Джезказгана.

Кто может разделять эти антисоветские планы, где? В нашей стране, стране социализма, в стране, где созидательная работа Советского народа, руководимого Великой Коммунистической партией направлена именно к проявлению особой заботы о бытовых и духовных нуждах членов общества. В стране, где партия и народ представляют собой единое целое.

Нет! Вы хорошо понимаете, что авантюристическая пропаганда, проводимая ими, не имеет под собой никакой почвы, но не находите в себе мужества сказать: Стойте! Куда же нас привели? Дайте отчет! И заставить их перед вами же отчитываться за все, к чему они вас привели и за возможные последствия.

А они привели вас к лишению:

а) Прав и льгот, которые были распространены на спец. лагеря по режиму содержания.

б) Свободной переписки и возможности общения вас с родственниками, чего многие из вас так долго ожидали.

в) Задержки в пересмотре дел соответствующими инстанциями на предмет определения соответствия срока наказания содеянному преступлению, и возможной реабилитации.

г) На многих ваших товарищей, совершивших преступления в возрасте, когда им не исполнилось 18 лет, задерживаются рассмотрением дела, на предмет их досрочного освобождения или снижения срока наказания. Некоторые из них, будучи привлечены к выполнению определенных преступных указаний, даже могут потерять перспективу на освобождение, так как одним из мотивов получения права на

освобождение или снижение срока наказания в соответствии с Указом Президиума Верховного Совета – хорошее поведение в лагере и хорошее отношение к работе.

Некоторых ваших товарищей они втянули в совершение уже новых антисоветских и др. уголовных преступлений, выражающихся в открытых антисоветских выступлениях и избиениях ни в чем неповинных заключенных и др.

Вы потеряли зачеты рабочих дней, во многом при честном труде сокращающие сроки вашего наказания.

Наконец, на целый месяц они отвлекли вас от участия в трудовых процессах по строительству важнейших предприятий народного хозяйства нашей страны и от строительства жилых и коммунально-бытовых объектов для рабочих Джезказгана.

Мы понимаем, что обстановка у вас чрезвычайно сложная, в лагере т. н. службой безопасности СЛУЧЕНКОВЫМ, ИВАЩЕНКО организован явный, небывалый в истории произвол, насилие, угрозы убийством и предательство. Что многие из ваших товарищей по лагерю сидят в организованных бандитами тюрьмах, только за то, что они не поддерживают преступных действий, или же пытаются выйти из зоны лагеря для того, чтобы стать на честный трудовой путь.

Правда, комиссия лагеря старается убедить нас, видимо убеждает и вас, что желая выйти за зону препятствий никто не чинит.

Ведь это же неправда! Разве вы не знаете, за что арестованы и брошены в тюрьму ваши товарищи, как не за попытку стать на честный путь, выйти за зону лагеря и приступить к сознательной работе. Вы также являетесь свидетелями избиения таких заключенных, которых в беспомощном состоянии бросают в тюрьму без оказания необходимой помощи.

Кто, как не вы являетесь свидетелями самого дикого произвола над вашими товарищами по лагерю ЯКОБСОНОМ, который 15.VI, будучи заподозрен, как лицо не поддерживающее «порядок» СЛУЧЕНКОВА и компании был арестован, ему навесили на спину доску с надписью «предатель», водили по лагерю, его избивали, оскорбляли унижающими достоинство человека словами и избитым бросили в тюрьму.

Почему вы не находите мужества возмутиться против такого произвола, произвола бытовавшего среди диких племен и бытующего ныне среди американских законов.

При наличии этих фактов и доказательств становится явным, что ни о каком добровольном уходе из зоны, как уверяют нас некоторые члены комиссии, не может быть никакой речи.

Они видимо думают ввести в заблуждение нас, так это не выйдет, мы не верим этим их заявлениям.

Вас ввести в заблуждение они тем более же не могут, так как вы являетесь прямыми свидетелями этих «новых порядков», установленных СЛУЧЕНКОВЫМ и компанией.

Они организовали среди вас шпионаж, слежку друг за другом. Вы даже боитесь трезво осмыслить и оценить обстановку. Все знают и сама комиссия в том числе, что если бы на одни только сутки были сняты пикеты, то даже при наличии баррикад в зоне остались бы в одиночестве чуть ли ни одни только члены комиссии, да и те может быть не в полном составе.

Поэтому они заставляют вас укреплять баррикады, чтобы лишить возможности выйти из зоны, а самим спрятаться за вашей спиной и уйти от ответственности за свои преступления.

Поймите же наконец, что вы вольно или невольно наносите Советскому Государству и самим себе серьезный вред.

Мы знаем, что среди вас распространяются и другие провокационные слухи, вроде того, что комиссия МВД организовала голодную блокаду заключенных, запретила ввоз продуктов, молока женщинам, имеющим при себе малолетних детей, подачу электроэнергии и воды, медикаментов, что отсутствие медикаментов привело уже к смертности раненых.

Комиссия лагеря в своем письме, сообщая об этих фактах утверждает о крайнем озлоблении этими мерами заключенных.

Но ведь это же очередная провокация.

В руках комиссии лагеря находятся незаконно захваченные склады с большим количеством государственных ценностей, продовольствием и вещдоловствием.

По запасам продуктов, за расход которых персональную ответственность несет комиссия, для нормального питания заключенных по установленным нормам – все имеется.

Нам известно, что комиссия лагеря уменьшила норму хлеба до 500 грамм, тогда как по наличию имеющейся на складе муки, имеется возможность без дополнительного завоза по установленным нормам обеспечить хлебом в течение 38 дней, запасы овощей и картофеля равны 66 дн., сахар – 300 дн., рыбы и сельдей – 12 дн., жиров 30 дн., мяса действительно в лагере оставалось на 1.VI.1954 года 1480 килограмм, которые по достоверным данным расходуются для подкормки СЛУЧЕНКОВА, ИВАЩЕНКО и их опричников.

Мы предлагали комиссии обеспечить вас продовольствием по установленным нормам, так как снижение норм снабжения может привести к серьезным последствиям.

Молоко кормящим матерям и их детям регулярно передается в лагерь. При контроле лиц, взявших на себя ответственность за вашу судьбу, оно должно быть доведено по назначению.

Нас уверяют в этом и вас, что из-за отсутствия медикаментов умирают раненые заключенные, тогда как вызванные 16 июня вольнонаемные – врач ХАЙКИН и врач заключенный МАЛИНОВСКИЙ в присутствии заместителя Министра Егорова, прокурора ВАВИЛОВА, членов комиссии от заключенных – КУЗНЕЦОВА, СЛУЧЕНКОВА и др. опровергли эти факты, а КУЗНЕЦОВ и СЛУЧЕНКОВ и др. члены комиссии стали перед фактом распространения провокации.

Действительно руководством лагеря не подается в зону электроэнергия и только потому, что с появлением электроэнергии, отдельные бандиты начинают проводить в движение все механизмы для изготовления и усовершенствования своего оружия.

Среди вас заключенных ежедневно распространяются слухи о том, что комиссия МВД СССР и Прокуратура руководствуются не благими намерениями наказать виновных в применении оружия 16-17-18.VI. с/г и восстановить порядок в лагере, а наоборот провоцирует вас с тем, чтобы ввести войска и вызвать среди вас новые жертвы.

Неужели вы люди, с достаточным жизненным опытом верите и этой провокации? Мы думаем, что нет. Этому могут верить только те, кто заинтересован в беспорядках, кто заинтересован в нанесении вреда вам, вашим семьями, государству – срывом строительства, те, которые привели вас в тупик и боясь за содеянное нести ответственность вашим неповиновением продляют свою безнаказанность. Комиссия МВД СССР и Прокуратура принимала и принимает такие меры, чтобы вывести вас из этого опасного пути, дать вам возможность здраво осмыслить обстановку и решить вопрос в соответствии с вашей волей и рассудком. Не допустить ненужных жертв, на которые нас провоцируют, вернуть вас на правильный и честный трудовой путь.

Комиссия МВД и Прокуратура неоднократно организовывали с вами встречи с тем, чтобы выяснить все наболевшие вопросы и объективно их разрешить. Но эти встречи оказались бесполезными, так как мы были свидетелями, что на собрании налагается не ваша воля, а воля тех, кто стоит за вашей спиной с ножом, тиском, финкой.

Наконец обращались к вам по радио и по мере наших сил старались разъяснить вам все вопросы, возникшие у вас, в результате имевшего место факта применения оружия по заключенным, но по результатам продолжающегося вашего неповиновения видно, что вы, не понимая сейчас бесполезность сопротивляться из-за боязни, вынуждены выполнять волю тех, кто привел вас в тупик.

Наконец, последние несколько дней подряд встречи с комиссией, как в полном составе, так и с отдельными её членами. Мы просили их правдиво донести до вашего сведения и разъяснить, как решены, решаются и будут решаться все ваши вопросы, в частности сообщить вам:

1. Что из материалов произведенного расследования представителями Прокуратуры СССР установлена виновность отдельных работников лагерной администрации Степного лагеря, по поводу применения оружия и убийства заключенных имевшие место 16, 17 и утром 18 мая с. г., что эти лица привлекаются к уголовной ответственности.

2. Просили разъяснить вам о том, что никто из членов Президиума ЦК и секретарей ЦК в лагерь приехать не могут. Все вопросы, поставленные заключенными об огульном снижении срока наказания для лиц, осужденных на 25 лет, об увеличении зачетов рабочих дней, о введении зарплаты заключенным наравне с вольнонаемными, об отмене ссылки – будут решаться в законном порядке.

Дела на всех осужденных по ст. 58 УК, независимо от установленного срока наказания, в том числе и приговоренных к 25 годам, будут пересматриваться соответствующими судебными органами, что пересмотр таких дел уже начался, что ваше неповиновение тормозит администрации лагеря составить на вас списки и характеристики, отправить их в соответствующие суды, а это следовательно отодвигает на значительный срок и пересмотр ваших дел.

3. Просили создать нам условия для общения с заключенными, чтобы этим самым более подробно выяснить все наболевшие у вас вопросы, для того чтобы решить их и улучшить условия вашего содержания.

4. Просили также рассеять среди вас провокационные слухи, о том, что якобы вас поддерживают заключенные других лагерных подразделений, что они также не

выходят на работу, что в результате применения оружия, якобы там было убито большое количество заключенных.

17 июня сего года, мы дали возможность члену комиссии от заключенных АВЕКЪЯН, когда он с ШИМАНСКОЙ и СОБОЛЕВЫМ были на встрече с комиссией МВД и Прокуратуры СССР в Управлении получить по телефону результаты работы шахт, на которых работают заключенные.

Из полученного по телефону лично АВЕКЪЯН сообщения видно, что там не только работают заключенные, а на лицо активный трудовой подъем.

18.VI. с. г. договорились о выделении представителей от комиссии заключенных с тем, чтобы выехать с нашим представителем в эти лагеря и убедиться лично. Однако, эта поездка не состоялась, так как таких лиц комиссия не выделила.

Нам понятно и почему – потому что, убедившись в трудовом подъеме заключенных, работающих на шахтах, надо будет вам рассказать правду и ответить на ваши вопросы, почему же они вам говорили неправду.

18.VI. на состоявшемся совещании двух комиссий в зоне лагеря, несмотря на попытку некоторых хулиганов из охраны в виде ТУКЕЕВА-ВОЛКОВА, лица без гражданства, осужденного за шпионаж в пользу Японии внести дезорганизацию в работу. Совещание прошло в деловой обстановке и обе стороны проявили интерес к выходу из создавшегося положения, договорившись 19 июня встретиться вторично.

19.VI. с. г. назначенное время 12 часов, когда члены комиссии МВД и Прокуратуры пришли с офицерами к месту, совещание было сорвано группой явившихся хулиганов возглавляемой СЛУЧЕНКОВЫМ, ИВАЩЕНКО, ТУКЕЕВА-ВОЛКОВА и некоторых других, которые будучи в состоянии опьянения проявили циничное хулиганство, угрожали офицерам МВД оружием в присутствии многих женщин и членов комиссии лагеря, распоясавшиеся хулиганы выражались отборной нецензурной бранью.

Из всего происходящего на наших глазах, мы еще раз убедились, что дело зашло далеко, никто в лагере за власть не признается, даже из числа видимо уважаемых членов комиссии, что ваши судьбы находятся в руках прямых и отъявленных бандитов: СЛУЧЕНКОВА, ИВАЩЕНКО одного из старых уголовников не пожалевший многих ваших товарищей в 1950 году при перевозке на барже, поджег баржу, в результате чего сгорело много заключенных.

ТОКЕЕВА-ВОЛКОВА, не имеющего Родины, воспитанник японской разведки.

Бандит СЛУЧЕНКОВ дошел до того, что, в присутствии ни одного десятка заключенных и наших офицеров, обещал повесить КУЗНЕЦОВА.

На заявление КУЗНЕЦОВА о том, что он является представителем шести тысяч заключенных СЛУЧЕНКОВ заявил, что в лагере нет никакой воли шести тысяч заключенных, а воля сорока человек, его окружающих показывая на ИВАЩЕНКО, ТОКЕЕВА-ВОЛКОВА и др. вооруженные как шайка пиратов.

Спрашивается о каком порядке может идти речь в вашем лагере?

Почему члены комиссии КУЗНЕЦОВ, КНОПКУС, ШИМАНСКАЯ и др. не обратятся действительно к вам и не успокоят тех, кому нужно ваше несчастье, кому нужно, чтобы вы жили под страхом, а они этим самым прячась за ваши спины продолжали бы свой разгул, разврат, преступления и пьянство.

Заключенные! Неужели вы не понимаете, что безвластие, не сегодня завтра приведет вас к серьезным конфликтам, разве вы не являетесь свидетелями начавшихся ночных драк, хулиганства и поножовщины.

Поймите, что решение вашего вопроса всецело зависит от вас, от вашей воли, вашей решительности покончить с произволом и вернуться к честной трудовой жизни, приближающей ваше счастье жен, детей, отцов и матерей.

Gauta 2025 10 02
Priimta 2026 03 12

Literatūra

- [1] BARNES, Steven. A. In a Manner Befitting Soviet Citizens: An Uprising in the Post-Stalin Gulag. *Slavic Review*, 2005, Vol. 64, No. 4, p. 823–850.
- [2] *Gulago partizanai*. Sud. P. Saudargas, G. Karazijaitė. Kaunas: Petro ofetas, 2018, p. 27.
- [3] *Sukilimas Kazachstano stepėje. Kengyro politinių kalinių atsiminimai*. Sudarė L. Jašinauskas, V. Selenis, V. Jasinskienė. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2024.
- [4] VYŠNIŪNAS, Algis. *Lietuviai upatinguose Kazachstano lageriuose 1948–1955 m.* Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2022.
- [5] КРАВЕРИ, Марта. Кризис ГУЛАГа: Кенгирское восстание 1954 года в документах МВД. *Cahiers du monde russe: Russie, Empire russe, Union soviétique, États indépendants*, 1995, Vol. 36, No. 3, p. 319–343. [KRAVERI, Marta. Krizis GULAGa: Kengirskoe vosstanie 1954 goda v dokumentah MVD. *Cahiers du monde russe: Russie, Empire russe, Union soviétique, États indépendants*, 1995, Vol. 36, No. 3, p. 319–343.]
- [6] БОНДАРУК, Леся. *Прямостояння. Українці в особливих таборах ГУЛАГу*. Передмова В. Т. Кіпіані; худож.-оформлювач М. С. Мендор, Харків: Фоліо, 2022. [BONDARUK, Lesá. *Prámostoánná. Ukraïnci v osoblivih taborah GULAGu*. Peredmová V. T. Kipiani; hudož.-oformlúvač M. S. Mendor, Harkiv: Folio, 2022.]
- [7] *ГУЛАГ (Главное управление лагерей). 1918–1960*. Сост. А. И. Кокурин, Н. В. Петров, Москва: МФД, 2000. [*GULAG (Glavnoe upravlenie lagerej). 1918–1960*. Sost. A. I. Kokurin, N. V. Petrov, Moskva: MFD, 2000.] [Žiūrėta 2024 03 07]. Prieiga per internetą: <https://www.alexander-ryakovlev.org/fond/issues/61961>
- [8] *История сталинского Гулага. Конец 1920-х – первая половина 1950-х годов: Собрание документов в 7 томах. Т. 6: Восстания, бунты и забастовки заключенных*. М-во культуры и массовых коммуникаций РФ, Федер. архив. агентство, Гос. архив РФ, Гуверовский ин-т войны, революции и мира, отв. ред. и сост. В. А. Козлов, сост. О. В. Лавинская, Москва: «Российская политическая энциклопедия», 2004. [*Istoriá stalinskogo Gulaga. Konec 1920-h – perváá polovina 1950-h godov: Sobranie dokumentov v 7 tomah. T. 6: Vosstaniá, bunty i zabastovki zaklúčennyh*. M-vo kul'tury i massovyh kommunikacij RF, Feder. arhiv. agentstvo, Gos. arhiv RF, Guverovskij in-t vojny, revolúcii i mira, отв. red. i sost. V. A. Kozlov, sost. O. V. Lavinskaá, Moskva: «Rossijskaá političeskaá ènciklopediá», 2004.] [Žiūrėta 2024 04 12]. Prieiga per internetą: <https://docs.historyrussia.org/ru/nodes/48971-istoriya-stalinskogo-gulaga-konets-1920-h-locale-nil-pervaya-polovina-1950-h-godov-sobranie-dokumentov-v-7-t-t-6-vosstaniya-bunty-i-zabastovki-zaklyuchennyh>
- [9] ЭППЛБАУМ, Энн. *ГУЛАГ. Паутина Большого террора*. Москва: Московская школа политических исследований, 2006. [ÈPPLBAUM, Ènn. *GULAG. Pautina Bolšogo terrora*. Moskva: Moskovskaá škola političeskikh issledovanij, 2006.]

MINDAUGAS POCIUS

Appeal of the Commission of the USSR MVD and the USSR General Prosecutor's Office to the Insurgent Prisoners of the Kengir Camp

Summary

The armed uprising in Kengir in Steplag (16 May – 26 June 1954) was one of the most prominent and dramatic uprisings of political prisoners in the Gulag and represented the culmination of the crisis in the camp administration system. Ukrainians and Lithuanians played the most significant role in the Kengir uprising as initiators, organisers, and active participants (former members of anti-Soviet resistance predominated: partisans, couriers, and supporters), most of whom had been sentenced to long prison terms. The Lithuanian lawyer Juozas Kondratas was one of the principal leaders of the uprising. According to incomplete data, six Lithuanians were killed and fourteen wounded during the suppression of the uprising.

The document published here – a previously unpublished record of the repressive structures (an appeal of the commission of the USSR MVD and the USSR General Prosecutor's Office to the insurgent prisoners of the Kengir camp) – is an informative and significant source that will help specialists study the Steplag uprising. The document was compiled on 20 June 1954 [not earlier], when negotiations between the government commission and the prisoners' representatives had reached a deadlock. The compilers of the source (Deputy Minister of Internal Affairs of the USSR Sergei Yegorov, Head of the Gulag Ivan Dolgikh, his deputy Viktor Bochkov, and Deputy Prosecutor General of the USSR Afanasy Vavilov) were the principal members of the Soviet government commission authorised to conduct negotiations with the Kengir rebels and the organisers of the suppression of the uprising.

The document reveals not only how the leaders of the USSR MVD and the Gulag interpreted the uprising and what they focused their attention on, but also the arsenal of psychological and mental influence (manipulation of facts, prisoners' emotions, the instinct of survival, etc.) they used in their attempt to end the prisoners' 'mass disobedience'.

Keywords: Kengir uprising, GULAG, Steplag, Kengir camp, political prisoners, Commission of the USSR MVD and USSR General Prosecutor's Office